

Det naturalistiske drama

Dramaet er i Det moderne gennembrud under kraftig indflydelse af naturalismen. Det er slut med overnaturlige figurer, historiske motiver og lykkelige slutninger. Det helt centrale er nu at gengive og afsløre virkelighed. Temaerne er kønsroller og opgør med hykleriet, og karaktererne er realistiske og identificerbare for borger-skabets kulturinteresserede. Og publikum bliver udfordret! Man taler om, at det naturalistiske drama indfører "en fjerde væg". Den fjerde væg symboliserer, at publikum ganske vist sidder nede i en sal, men faktisk er med i rummet, hvor dramaet udfolder sig. Tilskueren er med inde i dagligstuen, men uden at påvirke handlingen. Scenografien er realistisk, og skuespillerne kan som noget helt nyt finde på at stå med ryggen til publikum. Tøj og rekvisitter skal ikke overvælde eller fortrylle, vi skal se virkelighedens dilemmaer og problemer udspille sig for øjnene af os.

To forfattere i Norden er i en klasse for sig: Norske Henrik Ibsen (1828-1906) og svenske August Strindberg (1849-1912). Ibsen specialiserer sig i det såkaldte dagligstuedrama, hvor handlingen udspiller sig i det lille hjem – men rensat for idyl og i stedet med fokus på de hemmeligheder og løgne, der gemmer sig i det privaté. Dramaet strækker sig typisk over kort tid, og scene for scene blotlægges fortiden og det skjulte. Denne teknik med at oprulle fortiden gennem dialog kaldes også *den retrospektive teknik* – en teknik, som Ibsen var en mester i. Ved slutningen er alt afsløret, og intet er som før.

Strindbergs stykker har en tilsvarende opbygning, men hos ham er der ofte direkte fokus på driftslivet og seksualiteten, samt på hvad der sker, når denne del af mennesket holdes nede. I *Frøken Julie* (1888) udlever Julie sin seksuelle tiltrækning til en tjener i huset. Hun følger sine drifter, men det ender med at koste hende livet. Julie begår selvmord ved stykkets slutning.

Begge dramatikeres værker opføres stadig, og især spillet mellem mand og kvinde synes lige så aktuelt i dag.

Analyse af et drama

Et drama er en tekst, der er lavet til at blive opført. Det betyder, at den er beregnet til at blive læst af instruktører og skuespillere og fremført foran et publikum. Dramaet består grundlæggende af to typer tekst: Regibemærkninger og replikker. I regibemærkningerne beskriver forfatteren rummet, skuespillernes adfærd og hvilken stemning eller udtryk, der skal tilstræbes. I replikkerne skrives direkte, hvad skuespillerne siger. Replikkerne kan være samtaler og monologer, der læses op af en rammesættende figur, men oftest er det dialoger mellem karaktererne.

Når man analyserer en dramatekst, ser man altså på regibemærkninger og replikker, og især sidstnævnte fylder meget. Hvis man derimod analyserer en forestilling (hvor dramaet altså opføres), inddrager man scenografi, brugen af lyd og lys, skuespillernes fortolkning, kostumer osv. I dette afsnit ses udelukkende på analyse af dramatekster, og der fokuseres derfor især på dramaets konflikt, hvordan det udfolder sig, personkarakteristik, replikanalyse og dramaets temaer.

Fra norsk opførelse
af *Et dukkehjem*,
2006.

Konflikt og karakterer

Som det første kan man i dramaanalysen spørge sig selv, hvilken konflikt dramaet har som omdrejningspunkt. I William Shakespeares (1564-1616) berømte tragedie *Hamlet* (1603) handler konflikten om drabet på en konge og det efterspil, som hans søn Hamlet sætter i gang. Hamlet ønsker retfærdighed og kan ikke leve med løgner. Hans moder sidder på tronen med drabsmanden ved sin side, og Hamlet iværksætter et større spil for at udstille de skyldige. I spillet ofres hans elskede Ofelia og alle omkring ham, og konflikten kommer dermed til at resultere i undergang.

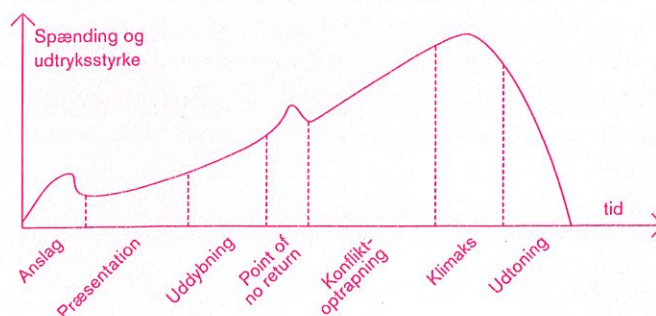
I Ludvig Holbergs (1684-1754) komedie *Erasmus Montanus* (1723) er konflikten centreret om den tilsyneladende lærde Rasmus, der vender hjem til sin landsby for at gifte sig og få flere midler til sig selv. Hans lærdom kommer dog til kort over for broderen Jakobs fornuft. Jakob mener ikke, at Rasmus skal slippe afsted med sin arrogante og overfladiske tilgang til familien, og opgøret ender med, at Rasmus må se sig ydmyget og sat på plads.

Det kan være en god åbning på en dramaanalyse at redegøre for konflikten og derefter placere karaktererne (personerne) i forhold til den. Undersøg f.eks.: Hvordan forholder personerne sig til konflikten? Hvilken rolle spiller han/hun i konfliktens udvikling og forløsning? Husk at finde konkrete eksempler i teksten på, hvordan du kan se, at karaktererne positioneres.

Dramaets komposition

Et drama kan være bygget op på mange måder. Hvor man i de klassiske, græske tragedier så en meget stram opbygning, er det moderne drama mere eksperimenterende og frit. Det naturalistiske drama har grundlæggende den klassiske opbygning. Fra de græske tragedier kender vi Aristoteles' (384-322 f.v.t.) dogme om en begyndelse, en midte og en slutning. De tre faser er knyttet til en typisk udvikling, hvor konflikten først har et anslag og en præsentation, den tilspidses og har et 'point of no return', og endelig ses en optrapning af konflikten, et klimaks og en udfasning.

Et godt eksempel på en kompositionsmodel er berettermodellen, der beskriver dramaets udvikling med en kurve og en række faser. For at få styr på handlingsforløbet i forhold til konflikten kan man med fordel opdele sit drama med brug af modellen. Der er dog dramaer, der ikke kan indpasses, og mange vil afvige på forskellige punkter. I en analyse er de punkter lige så væsentlige. Spørg dig selv, hvordan dramaet afviger fra de klassiske faser og hvorfor.

Berettermodellen.

Replikanalyse

Replikkerne er kernen i en dramatekst. Karaktererne tegnes gennem både det, de siger, og måden de siger det på. Dramaets spænding og forløsning sker også i de sætninger, der udgør replikkerne. Arbejdet med replikanalyse er derfor helt afgørende for analysens kvalitet.

Man kan se på *taletid*, *høflighedsprincippet* og *facework*. Her undersøger man, hvordan taletiden fordeles mellem karaktererne. Hvilke karakterer dominerer samtalerne? Betyder meget taletid også magt i relationen? Man kan også spørge ind til, hvornår almindelig høflighed og samtalenormer overskrides, hvordan og med hvilken effekt? Endelig kan man trække på teorien om *facework*, der beskriver menneskets trang til at opretholde en kontrolleret version af sig selv og undgå at 'tabe ansigt'. Man strækker sig meget langt for at undgå direkte konflikter og konfrontation, fordi et ansigtstab er truende for menneskets sociale status. Hvordan ses det i replikkerne og hvorfor?

En anden vinkel på replikanalysen er begrebet *undertekst*. Med undertekst menes der det, der siges mellem linjerne. I sin mest simple form kan man se på følgende eksempel: En person siger til en anden "Har du travlt i aften?", men mener i virkeligheden "Vil du være sammen med mig i aften?". Ved at omskrive den direkte forespørgsel beskyttes personen mod et afslag og måske en ydmygelse. Der er utallige eksempler på undertekst, og i dramaanalysen skal man selvfølgelig finde de eksempler, hvor dramaets konflikt er på spil.

En tredje tilgang til replikker er analyse af dramaets *sproghandlinger*. Sproghandlinger er grundlæggende en kategorisering af forskellige måder, hvorpå vi 'handler med sproget'. Teorien bunder i en konstatering af, at man med sprog ikke kun beskriver, men også handler ind i verden. Når man f.eks. siger til et andet menneske, at man gerne vil være kærester, eller man slår noget op på Facebook om, hvad man har foretaget sig, så er det en form for handling. Man opdeler handlingerne i kategorier, og de tre mest centrale er: Handlingsregulerende ("Sluk for computeren!"), informerende ("I år blev Kronprinsen 50 år") og selv fremførende ("Jeg er totalt træt, fordi jeg har trænet i 3 timer"). Man kan bruge kategorierne til at se på, hvad formålet er med replikkerne, og hvilke karakterer, der benytter hvilke typer sproghandlinger.

Endelig kan man se på replikkernes *sproglige stil* eller *replikindividualisme*. Er de skrevet med dialekt, sociolekt eller andre markører, der siger noget om karaktererne? Der er forskel på, om en karakter siger, "Hold din kæft, dumme svin", eller "Jeg må bede dig om at tie". Hvad betyder det for deres position i forhold til hinanden og dramaets konflikt?

Regibemærkningernes betydning

Som nævnt er regibemærkninger forfatterens kommentarer til, hvordan scenen skal sættes, hvordan karaktererne bevæger sig rundt, og hvad de skal udtrykke af stemning og følelse. Det er meget forskelligt, hvor omfattende regibemærkninger er i det enkelte drama. I det naturalistiske teater er regibemærkningerne meget lange og detaljerede, når det handler om en beskrivelse af, hvordan f.eks. en given dagligstue skal se ud. Det hænger naturligvis sammen med ønsket om at skabe en så virkelighedsnær scenografi som muligt. Her er et eksempel fra Ibsens *Et dukkehjem*:

Liden

Lille.

Etagère

Hyldemøbel.

En hyggeligt og smagfuldt men ikke kostbart indrettet dagligstue. En dør til højre i baggrunden fører ud til forstue; en anden dør til venstre fører ind til Helmers arbejdsværelse. Mellem begge disse døre et pianoforte. Midt på væggen til venstre en dør og længere fremme et vindue. Nær ved vinduet et rundt bord med lænestole og en liden sofa. På sidevæggen til højre, noget tilbage, en dør, og på samme væg, nærmere mod forgrunden en stentøjssovn med et par lænestole og en gyngestol foran. Mellem ovnen og sidedøren et lidet bord. Kobberstik på væggene. En etagère med porcelænsgenstande og andre små kunstsager; et lidet bogskab med bøger i pragtbind. Tæppe på gulvet; ild i ovnen. Vinterdag.

Kobberstik

Billede trykt ved hjælp af en graveret kobberplade.

I analysen kan man inddrage regibemærkningerne i forhold til intentionen med dramaet og til analysen af karaktererne. Hvis der eksempelvis står skrevet, at en karakter går forsigtigt frem på scenen, er det selvfølgelig afgørende for vores opfattelse af de efterfølgende replikkers betydning i sammenhængen.

Temaer og tolkning

Som overbygning på analysen skal man forholde sig til, hvilke temaer dramaet kredser om, og hvordan disse temaer fremstilles. Temaerne vil altid ligge i forlængelse af konflikten. Når konflikten i *Erasmus Montanus* drejer sig om, hvorvidt Rasmus skal hyldes og have støtte til sit **elitære** studieliv i storbyen, så kan man udlede flere temaer. For det første ser man i dramaet en grundlæggende diskussion om begreberne 'fornuft og viden'. Hvad er fornuftigt, og hvad er nyttesløs og tom refleksion? Men man ser også et tema om 'sprogets relation til virkeligheden', eftersom Rasmus prøver at italesætte en anden lærd med sit lærde sprog, mens de andre karakterer ikke kan genkende eller forstå hans udsagn. Endelig ses det helt konkrete spor, der handler om ydmyghed og lydørhed over for andre, altså et tema omkring menneskelige dyder og karakteregenskaber, der i komedien fremstilles overdrevet til genkendelse, afsky og morskab.

Det er vigtigt, at temaerne knyttes til de tekstnære pointer, så det ikke bliver en løsrevet del af analysen. I det naturalistiske drama kredser temaerne især om kønnenes ligestilling, ægteskabet og samfundets hykleri i den anledning.

Elitær

Som vedrører eliten.

Henrik Ibsen: *Et dukkehjem* (1879)

(Uddrag)

Nora Helmer er hovedpersonen i skuespillet Et dukkehjem. Dramaet foregår i et borgerligt hjem over julen, hvor Nora tilsyneladende lever lykkeligt med sin mand Torvald Helmer og deres tre børn. Men Nora har engang, da hendes mand var syg, lavet et falsk gældsbevis for at redde familiens økonomi. Krogstad arbejder i Helmers bank, og da han bliver fyret, truer han Nora med at afsløre gældsbeviset. Da Helmer hører om hustruens gerninger, vil han umyndiggøre hende, men han besinder sig og tilbyder at glemme hele affæren. I dette uddrag ses Noras endelige opgør med Helmer og den rolle som hustru, han vil have hende til at udfylde.

(Norsk)

3. akt (...)

NORA (*ser på sit ur*): Klokken er endnu ikke så mange. Sæt dig her, Torvald; vi to har meget at tale sammen. (*Hun sætter sig ved den ene side af bordet.*)

HELMER: Nora, hvad er dette her? Dette stivnede udtryk –

NORA: Sæt dig ned. – Det blir langt. Jeg har meget at tale med dig om.

HELMER (*sætter sig ved bordet lige over for hende*): Du ængster mig, Nora. Og jeg forstår dig ikke.

NORA: Nej, det er det just. Du forstår mig ikke. Og jeg har heller aldrig forstået dig – før i aften. Nej, du skal ikke afbryde mig. Du skal bare høre på, hvad jeg siger. – Dette er et opgør, Torvald.

HELMER: Hvorledes mener du det?

NORA (*efter en kort taushed*): Er dig ikke en ting påfaldende, således som vi sidder her?

HELMER: Hvad skulde det være?

NORA: Vi har nu været gifte i otte år. Falder det dig ikke ind, at det er første gang vi to, du og jeg, mand og kone, taler alvorligt sammen?

HELMER: Ja, alvorligt – hvad vil det sige?

NORA: I otte samfulde år – ja længere – lige fra vort første bekendtskab, har vi aldrig vekslet et alvorligt ord om alvorlige ting.

HELMER: Skulde jeg da idelig og altid indvie dig i bekymringer, som du dog ikke kunde hjælpe mig at bære?

NORA: Jeg taler ikke om bekymringer. Jeg siger, vi har aldrig siddet i alvor sammen, for at søge at komme tilbunds i noget.

HELMER: Men, kæreste Nora, vilde da det have været for dig?

NORA: Der er vi ved sagen. Du har aldrig forstået mig. – Der er øvet megen uret imod mig, Torvald. Først af pappa og siden af dig.

HELMER: Hvad! Af os to – af os to, der har elsket dig højere end alle andre mennesker?

NORA (*ryster på hovedet*): I har aldrig elsket mig. I har bare syntes, det var fornøjeligt at være forelsket i mig.

HELMER: Men, Nora, hvad er dette for ord?

NORA: Ja, det er nu så, Torvald. Da jeg var hjemme hos pappa, så fortalte han mig alle sine meninger, og så havde jeg de samme meninger; og hvis jeg havde andre, så skjulte jeg det; for det vilde han ikke have **likt**. Han kaldte mig sit dukkebarn, og han legte med mig, som jeg legte med mine dukker. Så kom jeg i huset til dig –

HELMER: Hvad er det for udtryk du bruger om vort ægteskab?

NORA (*uforstyrret*): Jeg mener, så gik jeg fra pappas hænder over i dine. Du indretted alting efter din smag, og så fik jeg den samme smag som du; eller jeg lod bare så; jeg véd ikke rigtig; jeg tror det var begge dele; snart det ene og snart det andet. Når jeg nu ser på det, så synes jeg, jeg har levet her som et fattigt menneske – bare fra hånden og i munden. Jeg har levet af at gøre kunster for dig, Torvald. Men du vilde jo ha'e det så. Du og pappa har gjort stor synd imod mig. I er skyld i, at der ikke er blevet noget af mig.

HELMER: Nora, hvor du er urimelig og utaknemmelig! Har du ikke været lykkelig her?

NORA: Nej, det har jeg aldrig været. Jeg trode det; men jeg har aldrig været det.

HELMER: Ikke – ikke lykkelig!

NORA: Nej; bare lystig. Og du har altid været så **snil** imod mig. Men vort hjem har ikke været andet end en legestue. Her har jeg været din dukkehustru,

Likt

Syntes om.

Snil

Sød.

ligesom jeg hjemme var pappas dukkebarn. Og børnene, de har igen været mine dukker. Jeg syntes, det var fornøjeligt, når du tog og legte med mig, ligesom de syntes det var fornøjeligt, når jeg tog og legte med dem. Det har været vort ægteskab, Torvald.

HELMER: Der er noget sandt i, hvad du siger – så overdrevent og over-spændt det end er. Men herefter skal det bli'e anderledes. Legens tid skal være forbi; nu kommer opdragelsens.

NORA: Hvis opdragelse? Min eller børnenes?

HELMER: Både din og børnenes, min elskede Nora.

NORA: Ak, Torvald, du er ikke mand for at opdrage mig til en ret hustru for dig.

HELMER: Og det siger du?

NORA: Og jeg – hvorledes er jeg forberedt til at opdrage børnene?

HELMER: Nora!

NORA: Sagde du det ikke selv for en stund siden – den opgave turde du ikke betro mig.

HELMER: I opbrusningens øjeblik! Hvor vil du agte på det?

NORA: Jo; det var meget rigtig sagt af dig. Jeg magter ikke den opgave.

Der er en anden opgave, som må løses først. Jeg må se at opdrage mig selv. Det er du ikke mand for at hjælpe mig med. Det må jeg være alene om. Og derfor rejser jeg nu fra dig.

HELMER (*springer op*): Hvad var det, du sagde?

NORA: Jeg må stå ganske alene, hvis jeg skal få rede på mig selv og på alting udenfor. Derfor kan jeg ikke bli'e hos dig længer.

HELMER: Nora, Nora!

NORA: Jeg vil gå herfra nu straks. Kristine ta'er nok imod mig for inat –

HELMER: Du er afsindig! Du får ikke lov! Jeg forbyder dig det!

NORA: Det kan ikke nytte at forbyde mig noget herefter. Jeg ta'er med mig, hvad der tilhører mig selv. Af dig vil jeg ingenting have, hverken nu eller senere.

HELMER: Hvilket vanvid er dog dettel!

NORA: Imorgen rejser jeg hjem – jeg mener, til mit gamle hjemsted. Der vil det være lettest for mig at komme ind i et eller andet.

HELMER: Å, du forblindede, uerfarne skabning!

NORA: Jeg må se at få erfaring, Torvald.

HELMER: Forlade dit hjem, din mand og dine børn! Og du tænker ikke på, hvad folk vil sige.

NORA: Det kan jeg ikke ta'e noget hensyn til. Jeg véd bare, det blir nødvendigt for mig.

HELMER: Å, det er oprørende. Således kan du svingte dine helligste pligter.

NORA: Hvad regner du da for mine helligste pligter?

HELMER: Og det skal jeg behøve at sige dig! Er det ikke pligterne imod din mand og dine børn?

NORA: Jeg har andre ligeså hellige pligter.

HELMER: Det har du ikke. Hvilke pligter skulde det være.

NORA: Pligterne imod mig selv.

HELMER: Du er først og fremst hustru og moder.

NORA: Det tror jeg ikke længere på. Jeg tror, at jeg er først og fremst et menneske, jeg, ligesåvel som du – eller ialfald, at jeg skal forsøge på at bli'e det. Jeg véd nok, at de fleste gir dig ret, Torvald, og at der står noget **sligt** i bøgerne. Men jeg kan ikke længere lade mig nøje med, hvad de fleste siger og hvad der står i bøgerne. Jeg må selv tænke over de ting og se at få rede på dem.

HELMER: Du skulde ikke have rede på din stilling i dit eget hjem? Har du ikke i sådanne spørgsmål en usvigelig vejleder? Har du ikke religionen?

NORA: Ak, Torvald, jeg véd jo slet ikke rigtigt, hvad religionen er.

HELMER: Hvad er det, du siger?

NORA: Jeg véd jo ikke andet, end hvad presten Hansen sagde, da jeg gik til konfirmation. Han fortalte, at religionen var det og det. Når jeg kommer bort fra alt dette her og blir ensom, så vil jeg undersøge den sag også. Jeg vil se, om det var rigtigt, hvad presten Hansen sagde, eller ialfald, om det er rigtigt for mig.

HELMER: Å, sligt er dog uhørt af en så ung kvinde! Men kan ikke religionen

Sligt

Sådan.

retlede dig, så lad mig dog ryste op i din samvittighed. For moralsk følelse har du dog? Eller, svar mig – har du **kanske** ingen?

NORA: Ja, Torvald, det er ikke godt at svare på det. Jeg véd det jo slet ikke. Jeg er ganske i vildrede med de ting. Jeg véd bare, at jeg har en ganske anden mening om sligt noget, end du. Jeg hører jo også nu, at lovene er anderledes, end jeg tænkte; men at de love skulde være rigtige, det kan jeg umulig få i mit hode. En kvinde skal altså ikke ha'e ret til at skåne sin gamle døende fader, eller til at redde sin mands liv! **Sligt** tror jeg ikke på.

HELMER: Du taler som et barn. Du forstår ikke det samfund, du lever i.

NORA: Nej, det gør jeg ikke. Men nu vil jeg sætte mig ind i det. Jeg må se at komme efter, hvem der har ret, samfundet eller jeg.

HELMER: Du er syg, Nora; du har feber; jeg tror næsten, du er fra sans og samling.

NORA: Jeg har aldrig følt mig så klar og sikker som inat.

HELMER: Og klar og sikker forlader du din mand og dine børn?

NORA: Ja; det gør jeg.

HELMER: Så er kun én forklaring mulig.

NORA: Hvilken?

HELMER: Du elsker mig ikke mere.

NORA: Nej, det er just tingen.

HELMER: Nora! – Og det siger du!

NORA: Å, det gør mig så ondt, Torvald; for du har altid været så **snil** imod mig. Men jeg kan ikke gøre ved det. Jeg elsker dig ikke mere.

HELMER (*med tilkæmpet fatning*): Er dette også en klar og sikker overbevisning?

NORA: Ja, fuldkommen klar og sikker. Det er derfor, jeg ikke vil være her længer.

HELMER: Og vil du også kunne gøre mig rede for, hvorved jeg har forspildt din kærlighed?

NORA: Ja, det kan jeg godt. Det var iaften, da det vidunderlige ikke kom; for da så jeg, at du ikke var den mand, jeg havde tænkt mig.

HELMER: Forklar dig nøjere; jeg begriber dig ikke.

Kanske

Måske.

Sligt

Sådan.

Snil

Sød.

NORA: Jeg har ventet så tålmodigt nu i otte år; for, Herregud, jeg indså jo nok, at det vidunderlige kommer ikke sådan til hverdags. Så brød dette knusende ind over mig; og da var jeg så usvigelig viss på: nu kommer det vidunderlige. Da Krogstads brev lå derude, – aldrig faldt det mig med en tanke ind, at du kunde ville bøje dig under dette menneskes vilkår. Jeg var så usvigelig viss på, at du vilde sige til ham: gør sagen bekendt for hele verden. Og når det var sket –

HELMER: Ja hvad så? Når jeg havde prisgivet min egen hustru til skam og skændsel –!

NORA: Når det var sket, da tænkte jeg så usvigelig sikkert, at du vilde træde frem og tage alt på dig og sige: jeg er den skyldige.

HELMER: Nora –!

NORA: Du mener, at jeg aldrig vilde taget imod et sligt offer af dig? Nej, det forstår sig. Men hvad vilde mine forsikringer gælde ligeover for dine? – Det var det vidunderlige, som jeg gik og håbed på i rædsel. Og for at hindre det, var det, at jeg vilde ende mit liv.

HELMER: Jeg skulde gladelig arbejde nætter og dage for dig, Nora, – bære sorg og savn for din skyld. Men der er ingen, som ofrer sin ære for den man elsker.

NORA: Det har hundrede tusend kvinder gjort.

HELMER: Å, du både tænker og du taler som et uforstandigt barn.

NORA: Lad gå. Men du hverken tænker eller taler som den mand, jeg skal kunne slutte mig til. Da din forskrækkelse var over, – ikke for hvad der trued mig, men for, hvad du selv var udsat for, og da hele faren var forbi, – da var det for dig, som om slet ingen ting var sket. Jeg var akkurat som før din lille sanglærke, din dukke, som du herefter skulde bære dobbelt **varligt** på hænderne, siden den var så skør og skrøbelig. (*Rejser sig.*) Torvald, – i den stund gik det op for mig, at jeg i otte år havde levet her sammen med en fremmed mand, og at jeg havde fået tre børn –. Å, jeg tåler ikke at tænke på det! Jeg kunde rive mig selv i stumper og stykker.

HELMER (*tungt*): Jeg ser det; jeg ser det. Der er visselig kommet en afgrund imellem os. – Å, men, Nora, skulde den ikke kunne udfyldes?

NORA: Således, som jeg nu er, er jeg ingen hustru for dig.

HELMER: Jeg har kraft til at blive en anden.

NORA: Måske, – hvis dukken tages fra dig.

HELMER: At skilles – skilles fra dig! Nej, nej, Nora, jeg kan ikke fatte den tanke.

Varligt

Forsigtigt.

NORA (*går ind til højre*): Des vissere må det ske. (*Hun kommer tilbage med sit ydertøj og en liden vadsæk, som hun sætter på stolen ved bordet.*)

Liden

Lille.

HELMER: Nora, Nora, ikke nu! Vent til imorgen.

Vadsæk

NORA (*tager kåben på*): Jeg kan ikke bli'e liggende natten over i en fremmed mands værelser.

Simpel taske.

HELMER: Men kan vi da ikke bo her som broder og søster –?

NORA (*binder hatten fast*): Du véd meget godt, det vilde ikke vare længe –. (*Slår schavlet om sig.*) Farvel, Torvald. Jeg vil ikke se de små. Jeg véd, de er i bedre hænder end mine. Således, som jeg nu er, kan jeg ingenting være for dem.

HELMER: Men engang, Nora, – engang –?

NORA: Hvor kan jeg vide det? Jeg véd jo slet ikke, hvad der blir ud af mig.

HELMER: Men du er min hustru, både som du er og som du blir.

NORA: Hør, Torvald; – når en hustru forlader sin mands hus, således, som jeg nu gør, så har jeg hørt, at han efter loven er løst fra alle forpligtelser imod hende. Jeg løser dig ialfald fra enhver forpligtelse. Du skal ikke føle dig bundet ved noget, lige så lidt, som jeg vil være det. Der må være fuld frihed på begge sider. Se, her har du din ring tilbage. Giv mig min.

HELMER: Også dette?

NORA: Dette også.

HELMER: Her er den.

NORA: Så. Ja, nu er det altså forbi. Her lægger jeg nøglerne. Om alle sager i huset véd pigerne besked – bedre, end jeg. Imorgen, når jeg er rejst, kommer Kristine herhen for at pakke sammen de ting, som er min ejendom hjemmefra. Det vil jeg ha'e sendt efter mig.

HELMER: Forbi; forbi! Nora, vil du aldrig mere tænke på mig?

NORA: Jeg kommer visst ofte til at tænke på dig og på børnene og på huset her.

HELMER: Må jeg skrive dig til, Nora?

NORA: Nej, – aldrig. Det får du ikke lov til.

HELMER: Å, men sende dig må jeg dog –

NORA: Intet; intet.

HELMER: – hjælpe dig, hvis du skulde behøve det.

NORA: Nej, siger jeg. Jeg modtager ingenting af fremmede.

HELMER: Nora, – kan jeg aldrig blive mere end en fremmed for dig?

NORA (*tager sin vadsæk*): Ak, Torvald, da måtte det vidunderligste ske. –

HELMER: Nævn mig dette vidunderligste!

NORA: Da måtte både du og jeg forvandle os således at –. Å, Torvald, jeg tror ikke længer på noget vidunderligt.

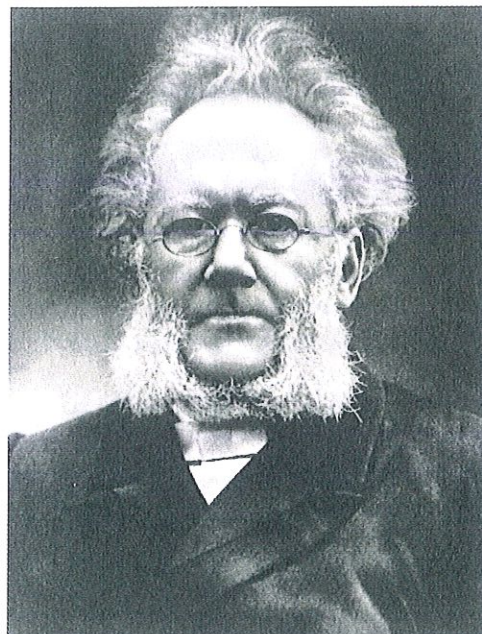
HELMER: Men jeg vil tro på det. Nævn det! Forvandle os således at –?

NORA: At samliv mellem os to kunde bli'e et ægteskab. Farvel. (*Hun går ud gennem forstuen.*)

HELMER (*synker ned på en stol ved døren og slår hænderne for ansigtet*): Nora! Nora! (*ser sig om og rejser sig.*) Tomt. Hun er her ikke mere. (*Et håb skyder op i ham.*) Det vidunderligste –?! (*nedefra høres drønnet af en port, som slås ilås.*)

Læsefokus:

Hvad kritiserer Nora ved sit ægteskab?
Skriv 3-5 punkter ned.

Henrik Ibsen (1828-1906).

August Strindberg: *Faderen* (1887)

(Uddrag)

I dramaet Faderen af August Strindberg møder vi ægteparret Laura og Ritmesteren. De har sammen datteren Bertha, og det er en konflikt om retten til at bestemme over hende, der sætter intrigen i gang. Laura vil have sin vilje og bestemme, hvad Bertha skal i fremtiden, og for at få det bruger hun alle midler. Hun sår tvivl om Ritmesterens faderskab, og dermed skubber hun ham gennem hele stykket længere og længere ud. Dramaet slutter med, at Ritmesteren 'faderen' bliver vanvittig som resultat af Lauras manipulationer. I dette uddrag ses netop konfrontationen mellem de to forældre.

Roller

RITMESTEREN
LAURA, HANS HUSTRU
BERTHA, DERES DATTER
DOKTOR ÖSTERMARK
PRÆSTEN
AMMEN
NÖJD
OPPASSEREN

FØRSTE AKT

FJERDE SCENE

Ritmesteren. Laura.

RITMESTEREN (*åbner **chiffonieren** og sætter sig ved klappen for at lave regnskab*): Fireogtredive – ni, treogfyrre – syv, otte, seksoghalvtreds.

Chiffonieren

Høj, smal
kommode.

LAURA (*kommer ind fra lejligheden*): Vil du være venlig at ...

RITMESTEREN: Et øjeblik! – Seksogtres, enoghalvfjerds, fireogfirs, niogfirs, tooghalvfems, et hundrede. Hvad er der?

LAURA: Jeg forstyrrer måske.

RITMESTEREN: Slet ikke! Det drejer sig vel om husholdningspengene?

LAURA: Ja, husholdningspengene.

RITMESTEREN: Læg regningerne her, så skal jeg gå dem igennem.

LAURA: Regningerne?

RITMESTEREN: Ja!

LAURA: Skal der nu være regninger?

RITMESTEREN: Naturligvis skal der være regninger. Husets stilling er usikker, og hvis der bliver lavet opgørelse, så må der også findes regninger, ellers kan man blive straffet som sløvsagtig skyldner.

LAURA: Hvis husets stilling er dårlig, så er det ikke min skyld.

RITMESTEREN: Det er netop det der skal opklares ved hjælp af regningerne.

LAURA: Hvis forpagteren ikke betaler, så er det ikke min skyld.

RITMESTEREN: Hvem var det der anbefalede forpagteren på det varmeste? Dig! Men hvorfor anbefalede du et – for at sige det mildt – sjuskehoved?

LAURA: Og hvorfor antog du sjuskehovedet?

RITMESTEREN: Fordi jeg ikke fik lov til at spise i fred og ikke sove i fred og ikke arbejde i fred, før I havde fået ham herud. Du ville have ham fordi din bror gerne ville slippe af med ham, svigermor ville have ham fordi jeg ikke ville have ham, guvernanten ville have ham fordi han var missionsk, og gamle Margret, hun ville have ham fordi hun havde kendt hans mormor da hun var barn. Derfor blev han ansat; og hvis jeg ikke havde taget ham, så ville jeg sidde på galehuset nu eller jeg ville ligge i familiegravnen. Nå – her har du så husholdningspengene og lommepengene. Regningerne kan jeg få senere.

LAURA (*nej*): Tusind tak! – Holder du også regnskab med hvad du selv giver ud udenfor husholdningen?

RITMESTEREN: Det angår ikke dig.

LAURA: Nej, det er sandt, lige så lidt som mit barns opdragelse angår mig. Har herrerne truffet deres beslutning nu efter aftenens konference?

RITMESTEREN: Jeg havde allerede truffet min beslutning inden, og jeg havde derfor kun tilbage at meddele den til den eneste ven, som familien og jeg har fælles. Bertha skal indlogeres i byen og hun rejser om fjorten dage.

LAURA: Hos hvem skal hun indlogeres, hvis jeg må være så fri at spørge?

RITMESTEREN: Hos auditør Sävberg.

LAURA: Den fritænker!

RITMESTEREN: Ifølge gældende lov skal børnene opdrages i faderens tro.

LAURA: Og moderen har ingenting at sige i den sag.

RITMESTEREN: Absolut ingenting! Hun har solgt sin førstefødselsret i henhold til loven og har afstået sine rettigheder mod at manden tager sig af hende og hendes barn.

LAURA: Altså ingen ret over sit eget barn?

RITMESTEREN: Nej, absolut ingen! Har man en gang solgt en vare, kan det ikke lade sig gøre at få den tilbage og samtidig beholde pengene.

LAURA: Men hvis faderen og moderen nu var fælles om at bestemme ...

RITMESTEREN: Hvordan skulle det gå til. Jeg vil have at hun bor i byen, du vil have at hun bor hjemme. Den aritmetiske løsning ville være at hun forblev på jernbanestationen, midt mellem byen og hjemmet. Det er et problem som ikke kan løses! Forstår du!

LAURA: Så må det ophæves! – Hvad ville Nöjd herinde?

RITMESTEREN: Det er min erhvervshemmelighed!

LAURA: Som hele køkkenet kender.

RITMESTEREN: Godt, så kender du den også!

LAURA: Ja, jeg kender den.

RITMESTEREN: Og du står allerede klar med dommen?

LAURA: Den står skrevet i loven!

RITMESTEREN: Der står ikke i loven hvem der er barnets fader.

LAURA: Nej, men det plejer man at vide.

RITMESTEREN: Der er kloge folk som påstår at man aldrig kan være sikker på den slags.

LAURA: Det var mærkeligt! Kan man ikke være sikker på hvem der er fader til et barn?

RITMESTEREN: Nej, det påstår man!

LAURA: Det var mærkeligt! Hvordan kan faderen så have udstrakte rettigheder over kvindens barn?

RITMESTEREN: Det har han kun, hvis han tager forpligtelserne på sig eller

hvis forpligtelserne bliver pålagt ham. Og i ægteskabet er der jo ingen tvivl om hvem der er faderen.

LAURA: Er der ingen tvivl?

RITMESTEREN: Nej, det håber jeg ikke!

LAURA: Nå, hvad så i de tilfælde hvor hustruen har været utro?

RITMESTEREN: Et sådant tilfælde foreligger ikke her! Har du mere at spørge om?

LAURA: Slet ikke!

RITMESTEREN: Så går jeg op på mit værelse, og du vil måske være så venlig at sige til når doktoren kommer. (*Lukker chiffonieren og rejser sig*).

LAURA: Det skal ske!

RITMESTEREN (*går ud gennem tapetdøren til højre*): Så snart han er her, jeg vil nødig være uhøflig mod ham. Forstår du? (*Går*).

LAURA: Jeg forstår!

Femte Scene

Laura alene; hun betragter de sedler hun holder i hånden.

SVIGERMODERENS STEMME: (*indefra*): Laura!

LAURA: Ja!

SVIGERMODERENS STEMME: Er min te blevet færdig!

LAURA (*i døren til lejligheden*): Den skal komme med det samme! (*Går mod forstuedøren i baggrunden, da oppasseren åbner den og melder: Doktor Östermark*).

DOKTOREN: Frue!

LAURA (*går ham i møde og giver ham hånden*): Velkommen doktor! Hjertelig velkommen til huset. Ritmesteren er gået ud, men han kommer tilbage om et øjeblik.

DOKTOREN: De må undskylde at jeg kommer for sent, men jeg har netop været på et sygebesøg.

LAURA: Vær så god at sætte Dem ned! Vær så god!

DOKTOREN: Tak, frue.

LAURA: Ja, der er megen sygdom på egnen for tiden, men jeg håber alligevel De kommer til at befinde Dem godt. Og for os, der sidder alene her ude på landet, har det stor betydning at finde en læge som interesserer sig for sine klienter; og om Dem, doktor, har jeg hørt så meget godt, at jeg håber vi må få det bedste forhold til hinanden.

DOKTOREN: De viser mig alt for stor ære, kære frue, men jeg håber på den anden side for Deres egen skyld at De ikke alt for ofte får brug for mine besøg. Deres familie plejer jo at være rask og ...

LAURA: Ja, akutte sygdomme har vi heldigvis ikke haft, men det står alligevel ikke til som det burde.

DOKTOREN: Ikke det?

LAURA: Herregud, det er desværre ikke så godt alt sammen, som man kunne ønske.

DOKTOREN: Åh, De forskrækker mig!

LAURA: Der findes forhold i en familie som man på grund af ære og samvittighed bliver tvunget til at holde skjult for hele verden ...

DOKTOREN: Undtagen for sin læge.

LAURA: Derfor er det min smertelige pligt fra første øjeblik at fortælle Dem hele sandheden.

DOKTOREN: Kan vi ikke vente med denne samtale til jeg har haft den ære at blive forestillet for ritmesteren?

LAURA: Nej! De må høre på mig først, så kan De møde ham.

DOKTOREN: Det drejer sig altså om ham?

LAURA: Ja, om ham, min stakkels, elskede mand.

DOKTOREN: De gør mig urolig, frue, og tro mig, jeg føler med Dem i Deres ulykke!

LAURA (*tager lommenørklædet op*): Min mand er syg i sjælen. Nu ved De det og så kan De selv dømme.

DOKTOREN: Hvad er det De siger! Jeg har med beundring læst ritmesterens

fortræffelige afhandlinger om mineralogi, og jeg har altid fæstet mig ved hans stærke og klare intelligens.

LAURA: Virkelig? Det ville glæde mig hvis alle vi der står ham nær skulle have taget fejl.

DOKTOREN: Men det kan jo være at hans sjæleliv er forstyrret på andre områder. Fortæll

LAURA: Det er også det vi er bange for! Forstår De, han har sommetider de mest bizarre ideer, som han jo ligesom andre lærde mænd kunne have for sig selv, hvis de ikke virkede forstyrrende på hele hans families eksistens. For eksempel har han en mani med at købe alt muligt.

DOKTOREN: Det lyder betænkeligt; men hvad er det han køber?

LAURA: Hele kister fulde af bøger, som han aldrig læser.

DOKTOREN: Nå, at en lærd mand køber bøger kan vel ikke være så slemt.

LAURA: De tror ikke på det jeg siger?

DOKTOREN: Jo, kære frue, jeg er overbevist om at De tror på det De siger.

LAURA: Men er det for eksempel rimeligt at et menneske i et mikroskop kan se hvad der foregår på en anden planet?

DOKTOREN: Siger han at han kan det?

LAURA: Ja, det siger han.

DOKTOREN: I et mikroskop?

LAURA: I et mikroskop, ja!

DOKTOREN: Det lyder betænkeligt, hvis det er tilfældet!

LAURA: Hvis det er tilfældet! De har altså ingen tiltro til mig, doktor, og jeg sidder her og indvier Dem i familiens hemmelighed ...

DOKTOREN: Hør nu, kære frue, Deres fortrolighed gør mig ære, men som læge må jeg undersøge alt og prøve mig frem inden jeg kan dømme. Har ritmesteren vist symptomer på lunefuldhed eller ustadig vilje?

LAURA: Om han har? Vi har været gift i tyve år og han har endnu aldrig truffet en beslutning uden at ændre den.

DOKTOREN: Er han stivsindet?

LAURA: Han skal altid have sin vilje, men når han har fået lov at bestemme, giver han det hele fra sig og beder mig træffe beslutningerne.

DOKTOREN: Det lyder betænkeligt og må holdes under stadig observation. Forstår De, frue, det er viljen som er sjælens ryggrad; hvis den bliver såret, så falder sjælen fra hinanden.

LAURA: Og guderne skal vide at jeg har måttet lære at efterkomme alle hans ønsker gennem disse lange prøvelsens år. Åh, De skulle vide hvilket liv jeg har gennemlidt ved hans side, De skulle vide det!

DOKTOREN: Kære frue, Deres ulykke bevæger mig dybt og jeg lover Dem at gøre alt hvad der står i min magt. Jeg beklager Dem af hele mit hjerte og beder Dem have uindskrænket tillid til mig. Men efter det De har fortalt mig vil jeg bede Dem om én ting til. Undlad at vække tanker som kan gøre stærkt indtryk på den syge, thi i en ubefæstet hjerne udvikles de hurtigt og kan let blive til monomanier eller fikse ideer. Forstår De mig?

LAURA: Jeg skal altså lade være at vække hans mistænksomhed!

DOKTOREN: Netop, ja! Man kan nemlig indbilde en syg hvad som helst, netop fordi han er så modtagelig for alt.

LAURA: Nå, sådan! Ja, så forstår jeg Dem! Ja! – Ja! (*Det ringer inde fra lejligheden.*) Undskyld, det er min mor som vil tale med mig. Et øjeblik ... Se, nu kommer Adolf ...

Læsefokus:

Hvilken konflikt præsenteres i scene 4?

Hvordan manipulerer Laura i scene 5?

August Strindberg (1849-1912).